with primary sources: the study of primary sources and annotation of literature, creative tasks and problem situations.

Key words: patronage, patronage types, social services, social assistance, health visitor work.

УДК 343.915(477.54)

Головко Н. І.

ПРИЧИНИ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті з'ясовуються причини протиправної поведінки неповнолітніх. Основними причинами вчинення неповнолітніми протиправних дій є недостатній життєвий досвід, схильність до наслідування дорослих, не завжди позитивний вплив на дітей оточуючого середовища, намагання звільнитися від опіки з боку батьків, віра в безкарність, недостатній рівень самокритичного ставлення до власних вчинків, хибна оцінка складних життєвих ситуацій, вживання спиртних напоїв чи наркотичних речовин, безконтрольність з боку вихователів та недостатній рівень профілактичної роботи з неповнолітніми тощо. Попередити правопорушення можливо за допомогою соціальної профілактики.

Важливе значення для вирішення цієї проблеми має належне забезпечення навчальних закладів педагогічними посадами практичних психологів та соціальних педагогів. У комплексі функціональної системи виховної роботи з профілактики правопорушень необхідно використовувати усю багатогранність видів позашкільної діяльності з урахуванням специфіки сучасного розвитку суспільства.

Ключові слова: протиправна поведінка, неповнолітні, профілактика правопорушень.

Проблема протиправної поведінки неповнолітніх протягом останніх років досить інтенсивно досліджувалась як українськими вченими, так і вченими близького і далекого зарубіжжя. Аналіз праць дозволяє окреслити коло питань, що в них розглядаються. Так, у вивченні даної проблеми визначилося декілька напрямів:

1) вивчення мотивації протиправної поведінки неповнолітніх (С.А. Белічева, В.І. Ветров, А.П. Закалюк, А.Й. Міллер, К.Є. Ігошев, А.П. Тузов, І.К. Туркевич та ін.);

2) дослідження негативних впливів мікросередовища на формування злочинної поведінки неповнолітніх (А.П. Зелінський, В.М. Оржеховська, В.М. Кудрявцев, В.І. Шакун, М.Д. Шаргородський та ін.);

3) пошуки шляхів, заходів та засобів попередження правопорушень та злочинів серед неповнолітніх (Г.А. Аванесов, Ю.Д. Блувштейн, А.А. Герцензон, О.М. Джужа, А.Є. Жалінський, П.П. Михайленко, Т.А. Третьякова, Н.В. Яницька та ін.).

Зусилля цих вчених були спрямовані на дослідження причин та умов злочинності серед неповнолітніх, вивчення явища "важковиховуваності" дітей та його зв'язку з правопорушеннями, пошуки ефективних шляхів профілактики злочинної поведінки, визначення ролі сім'ї та школи, а також інших спеціальних органів та установ у профілактичній роботі з неповнолітніми. Разом з тим, в існуючих працях аналізувалась переважно система соціальної профілактики правопорушень у тому числі і злочинів, яка склалася в минулому, а в наш час практично припинила своє існування. Тобто в сучасних умовах в Україні настала нагальна потреба відтворення такої системи на нових засадах, створення з цією метою відповідної законодавчої бази та якнайширшого залучення громадськості до цієї діяльності. За цих умов нового змісту набуває попереджувальна діяльність спеціальних органів та установ, виникають і поширюються нові форми і методи запобігання злочинів неповнолітніх, які потребують відповідно нового наукового осмислення. Узагальнюючи аналіз розробленості проблеми у науковій літературі, можна сказати, що українськими юристами, кримінологами, педагогами, соціологами та психологами в останні десять років частіше досліджувались питання, пов'язані з аналізом причин протиправної поведінки неповнолітніх, вивченням мікросередовища, негативні чинники якого можуть спричинити антигромадські вчинки з боку неповнолітніх. Крім того, досить ґрунтовно розглядався стан злочинності неповнолітніх у минулі роки, але останнім часом інтерес вчених до цієї проблеми дещо зменшився. Разом з тим кримінальна статистика не дає підстав для самозаспокоєння.

Попри на увагу науковців до багатьох аспектів проблеми злочинності серед неповнолітніх, все ж чимало питань залишаються нез'ясованими і потребують подальшої розробки. Вимагає уточнення цілий ряд проблем, безпосередньо пов'язаних з питаннями взаємодії громадськості зі спеціальними органами та установами, які протидіють злочинності неповнолітніх.

Мета статті полягає у виясненні причин протиправної поведінки неповнолітніх та попередженні і профілактиці правопорушень.

Причинами та умовами злочинності є система соціально негативних явищ та процесів, які її детермінують як свій наслідок. Як зазначають Джужа О. М., Василевич В. В. , Гіда О. Ф. та ін., причини та умови злочинності - не випадковий механічний набір детермінант злочинності, а система, тобто

єдність та цілісність взаємодіючих підсистем та елементів, які розташовані в певній ієрархії та підрядності рівнів [3].

До основних причин скоєння злочинів неповнолітніми, як вже зазначалось, відносяться недоліки виховання в сім'ї, які виявляються не лише в поганому впливі батьків на дітей, а й у відсутності участі батьків у вихованні дітей, у відсутності турботи про їх навчання, працевлаштування, культуру поведінки, коло інтересів тощо. Обставини, що сприяють асоціальному формуванню особи в сім'ї: а) неповна родина або інші обставини, які перешкоджають здійсненню повсякденного нагляду за дітьми, відсутність одного з батьків, хвороба батьків тощо); б) невиконання батьками своїх обов'язків щодо необхідного виховання дітей, неувага до їх інтересів, грубість, деспотизм батьків; в) наявність у сім'ї асоціальних поглядів; г) негативний приклад батьків або інших членів сім'ї: сварки, скандали, алкоголізм, наркоманія; г) втягнення дітей у жебрацтво, проституцію, крадіжки та інші форми злочинної діяльності[3].

Причини - це явища (системи), що породжують інші явища (системи) - наслідок. Причиновий зв'язок – зв'язок генетичний. При визначенні того, що було причиною, а що наслідком, треба виділити два основних елементи, один з яких "причина", а інший – "наслідок". До причин протиправної поведінки необхідно відносити соціально-психологічні детермінанти, які складаються з таких елементів, як економічна, політична, правова, побутова психологія на різних рівнях суспільної свідомості.

Як зазначають дослідники, порівняно з іншими віковими групами населення неповнолітні менш стійкі проти різного роду криміногенних впливів. Формування антисуспільної спрямованості особи починається з незначних, на перший погляд, порушень соціальних норм. Із концентрацією негативних рис виникає деформація особистості, яка в певний момент може перерости в антисуспільну поведінку. Початковим етапом у формуванні протиправної поведінки є те, що підліток з антисуспільними потягами залишається у стані вакууму позитивного середовища, яке компенсується контактами з колом осіб, собі подібних. У такому середовищі підліток знаходить співчуття та моральну підтримку, може не турбуватися про осуд може обговорювати особисті проблеми, які зрозумілі таким же молодим людям.

Кожний конкретний злочин викликається сукупністю факторів, які можна класифікувати як основні та вирішальні.

Фактори, які зумовлюють злочинність підлітків, науковці поділяють на групи:

1. Фактори, які формують особу молодого правопорушника (негативний вплив родини, безпосереднього оточення, засобів масової інформації, недоліки шкільного, побутового виховання тощо).

2. Умови, що сприяють скоєнню злочинів (недоліки організаційного характеру, які допомагають особам із уже сформованою антисуспільною орієнтацією "технічно" здійснити злочинні наміри.

3. Обставини, пов'язані з поведінкою жертв злочинів. Формування особи відбувається під впливом усього комплексу відносин, в які вона вступає з іншими людьми. У свідомості людини немає таких явищ, які були б "первинними", а не результатом її життєдіяльності. Внутрішній зміст людини визначається його відносинами, в які він вступає з іншими особами, особливостями його життя та діяльності [3, с. 167].

Кримінальна поведінка - протиправний вчинок, який карається кримінальним законом.

Отже, в категорію дітей, які мають відхилення від встановлених норм, входять діти, які знаходяться у важкій життєвій ситуації або мають проблеми у житті. О.В. Безпалько, І.Д. Звєрєва, Г. М. Лактіонава, С. Я Харченко, М.В. Шакурова пропонують узагальнену класифікацію проблем:

1. Проблеми пов'язані із збереженням психічного здоров’я дітей, розвитком особистості, самовизначенням, порушенням прав дитини і насильством у сім’ї - психологічна дезадаптація, тривожність, страх, безпритульність дітей, алкоголізм і наркоманія батьків, сирітство, насильство та ін.

2. Проблеми пов'язані з неадекватною та девіантною поведінкою, дезадаптацією дітей і підлітків у соціальному середовищі - педагогічно занедбані діти, кримінальний контакт, перебування на обліку в міліції, вживання дітьми алкоголю, наркотиків, адаптація до нового середовища, дефіцит спілкування та ін.

3. Проблеми пов’язані з конфліктами і морально-психологічним кліматом у школі, мікросередовищі - агресивна поведінка, конфлікти, низька успішність, ухиляння від навчання, відсутність чітких орієнтирів вибору та ін.[2].

Основними причинами вчинення неповнолітніми протиправних дій є недостатній життєвий досвід, схильність до наслідування дорослих, не завжди позитивний вплив на дітей оточуючого середовища, намагання звільнитися від опіки з боку батьків, віра в безкарність, недостатній рівень самокритичного ставлення до власних вчинків, хибна оцінка складних життєвих ситуацій, вживання спиртних напоїв чи наркотичних речовин, безконтрольність з боку вихователів та недостатній рівень профілактичної роботи з неповнолітніми тощо.

Небезпечною тенденцією є формування антисуспільної спрямованості дій і поведінки неповнолітніх. Як зазначають Джужа О. М., Василевич В. В. , Гіда О. Ф. та ін., антисуспільна спрямованість може гальмувати соціалізацію молодої людини та призвести до протиправної поведінки і входження її до злочинної групи. Особливістю злочинності неповнолітніх є вчинення злочинів у складі групи [3]. Сьогодні при вчиненні злочинів неповнолітніх

зросла їх суспільна небезпека, оскільки члени злочинних груп надають один одному психологічну підтримку, кожен почуває себе у групі більш упевнено, а це, у свою чергу: сприяє прийняттю рішень про вчинення більш тяжких злочинів Особливу небезпеку становлять так звані неформальні групи неповнолітніх з антигромадською поведінкою. Це об'єднання юнаків і дівчат, які в минулому, як правило, були позбавлені нагляду сім'ї, їх зближення в рамках такої групи відбувається дуже швидко, оскільки вони становлять один для одного соціальну та психологічну цінність. Згуртованість та постійне спілкування дозволяють їм встояти перед суспільством, яке вони сприймають ворожим і чужим. Вплив групи великий - її члени перебувають у повсякденному спілкуванні, між ними виникають відносини, основані на почуттях, а їх ставлення один до одного та оцінка різноманітних соціальних явищ неминуче виявляються в емоційній формі. Настрої та погляди, які панують у групі, передаються її однодумцям. Тому зрозумілою є інтенсивність негативного впливу на особу з боку мікросередовища, який охоплює не тільки розум і вольову сферу молодої людини, але й її почуття.

Зважаючи на визначені А.Бандурою та Р. Уолтерсом типи підлітків-правопорушників, можна виокремити два основні стратегічні напрями соціально-педагогічного впливу на них: 1) корекція стилю батьківського виховання дитини та умов її життя, праці й відпочинку, 2) емпіричне вивчення мотивів і цілей кожного протиправного вчинку підопічного з метою їх доцільної корекції. Таке вивчення з наступною відповідною корекцією на основі його результатів відбувається у трьох середовищах перебування підлітка упродовж дня: а) у сім'ї, б) у школі, в) у мікрорайоні. Коли перші два середовища перебувають під контролем батьків та педагогів, то останнє часто залишається безконтрольним з боку дорослих. Йому слід приділити особливу увагу [1].

Дослідники проблем впливу виховання і сімейних стосунків на розвиток підліткової агресивності А.Бандура і Р.Уолтерс пропонують детальну класифікацію правопорушень, засновану на багатоманітті чинників, які сприяють розвитку антисуспільних форм поведінки Серед дітей-підлітків вони виділяють такі типи: *субкультурний, невротичний, психопатичний, органічний, психотичний*[1].

Підвищені імпульсивність і ситуативність групових злочинів, що скоюються неповнолітніми, обтяжують їх наслідки. Легкість швидкого неформального об'єднання, звичка до групового спілкування, підвищений інтерес до конфліктних ситуацій, потреба в самореалізації, прагнення до оригінальності, нестійкість ідейних, моральних та правових переконань надзвичайно збільшують небезпечність протиправних антигромадських дій неповнолітніх. У групі швидше йде процес передачі кримінального досвіду: якщо ним володіє один член групи, то незабаром його використовують інші. Зростає жорстокість при скоєнні злочинів насильницької спрямованості [3].

Профілактика злочинності неповнолітніх передбачає систему методів, форм та заходів профілактичної діяльності, яка належить до більш широкої соціальної діяльності щодо попередження усієї злочинності молоді, що є одним з основних напрямів боротьби зі злочинністю в цілому.

Наявність особливостей при застосуванні заходів профілактики визначається специфікою правового і фактичного становища неповнолітніх як соціально-вікової групи суспільства, що перебуває у стані інтенсивного розвитку та формування, специфікою причин злочинності, а також особистісних якостей неповнолітніх.

Профілактика повинна проводитися у формі запланованих дій, націлених головним чином на досягнення бажаного результату, але в той же час і на запобігання можливих негативних явищ. Це комплекс економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі. Профілактика ґрунтується на своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють відхилення в психологічному і соціальному розвитку дітей та молоді, в їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля. Практика профілактичної роботи завжди у постійному розвиткові, але можна виділити деякі основні моменти, що стосуються її змістовної частини.

Висновки. Отже, помічається негативна тенденція дії сукупності факторів, які впливають на протиправну поведінку неповнолітніх та молоді. Порівняно з „дорослою" мотивацією до вчинення правопорушень у підлітків вона набагато чутливіша і залежніша від дії конкретних джерел шкідливого впливу. За відсутності конкретних активних протидій, індивідуально-виховних заходів підліток цілком природно може стати на шлях здійснення антисоціальних вчинків. Зазначимо, що поширення злочинів та адміністративних проступків серед неповнолітніх - це виклик для суспільства, а також результат недооцінювання цих негативних явищ відповідними органами. Заходи для усунення їх причин та умов мають вживатися як на державному, так і на місцевому рівнях. Одним із важливих завдань для зменшення рівня злочинності та інших протиправних дій серед школярів та учнівської молоді є налагодження та забезпечення зв'язку між службами і структурами, котрі здійснюють патронат і супровід дітей, особливо тих, котрі опинилися у складних життєвих обставинах, віднесених до так званих "груп ризику", проведення профілактичних заходів. Важливе значення для вирішення цієї проблеми має належне забезпечення навчальних закладів педагогічними посадами практичних психологів та соціальних педагогів. У комплексі функціональної системи виховної роботи з профілактики правопорушень необхідно використовувати усю багатогранність видів позашкільної діяльності з урахуванням специфіки сучасного розвитку суспільства.

Використана література:

1. *Бандура Альберт, Уолтер Ричард. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений: Пер. с англ. Ю.Брянцевой и Б.Красовского. - М.: Альта пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. – 387с.*
2. *Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. - К.: Центр навчальної літератури, 2003. - 134 с.*
3. *Профілактика злочинів: Підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; За заг. ред. докт.юрид.наук, проф. О.М. Джужи.-К.: Атіка, 2011.-720 с.*

ГОЛОВКО НАТАЛЬЯ ИВАНОВНА, *Причины протиправного поведения несовершеннолетних.*

В статье рассматриваются причины противоправного поведения несовершеннолетних. Основными причинами совершения несовершеннолетними противоправных действий является недостаточный жизненный опыт, склонность к подражанию взрослых, не всегда положительное влияние на детей окружающей среды, попытки освободиться от опеки со стороны родителей, вера в безнаказанность, недостаточный уровень самокритичного отношения к собственным поступкам, ошибочная оценка сложных жизненных ситуаций, употребление спиртных напитков или наркотических веществ, бесконтрольность со стороны воспитателей и недостаточный уровень профилактической работы с несовершеннолетними и т.д Предупредить правонарушения возможно с помощью социальной профилактики.

Ключевые слова: противоправное поведение, несовершеннолетние, профилактика правонарушений.

GOLOVKO NATALIY, *Reasons protipravnogo behavior of minors.*

The article investigates the causes of wrongful conduct minors. The main reasons for the commission of unlawful acts by minors is the lack of experience, tendency to imitate adults, are not always a positive effect on children's environment, trying to free himself from the part of the parents, the belief in impunity, lack of self-critical attitude towards own actions, erroneous assessment of difficult situations, the use of alcohol or drugs, lack of control on the part of educators and insufficient preventive work with minors, etc. Warn offense possible through social prevention.

Key words: unlawful behavior, minors, prevention of crim.